

Uluslararası Banka Hesap Numarası (IBAN)

Arif BELGİN*
Cemal ERDOĞDU**

Giriş

Uluslararası Banka Hesap Numarası; İngilizce International Bank Account Number kelimelerinin baş harflerinden oluşan IBAN hesap numaralarını standart olarak tanımlayan bir uluslararası standarttır.

Son yıllarda artan işlem hacmine ve çeşitliliğine karşılık, çeşitli dolandırıcılık ve karapara aklama faaliyetleri nedeniyle kontrol işlevlerinin sıkılaştırılması gereği, bunun yanında işlem maliyetlerini düşürerek verimliliği artırma çabaları, bankaları, kontrolü elden bırakmaksızın işlemleri giderek daha fazla otomatik hale getirmeye yönlendirmektedir. STP (Straight Through Processing: Uçtan Uca Otomasyon) bu yöndeki çalışmaların sonucu olarak ulaşılmış arzu edilen bir durum olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bankacılık sektöründe bu amaca yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği (AB) bünyesinde başlatılan standartlaşma çalışmaları Avrupa ve uluslararası alanda yaygınlaşmakta ve ödeme sistemlerinde; standart, prensip, tanım, erişim ve fiyatlama yapılarının geliştirilmesi ve uygulanması için önemli adımlar atılmaktadır.

Yukarıda belirtilen amaçlarla, geçerliliği teyit edilebilen, otomatik işlemeye uygun ve uluslararası geçerliliğe sahip bir banka hesap numarası oluşturma kavramı, 2000'li yılların başında ECBS (European Committee for Banking Standards : Avrupa Bankacılık Standartları Komitesi) tarafından geliştirilmiş, ISO (International Organization for Standardization) tarafından kabul edilmiştir. Sınır ötesi ödemelerde IBAN ve Banka Tanımlama Kodu (BIC) kullanımı, işlem otomasyonunu sağlayan iki önemli finansal standarttır. BIC bankaya ait kodu tanımlarken IBAN müşteri hesap numarasına ait standardı tanımlamaktadır.

Teknolojinin yaygın ve etkin olarak kullanıldığı bankacılık ve finans sektöründe müşteri hesap numaralarının elektronik ortamda tanınmasını sağlayan bir standart olması dolayısıyla, ECBS, IBAN'ın Avrupa Birliği içerisinde ülkelerarası ve ülke içi ödemelerde kullanılmasını teşvik etmekte ve bu konuda zorlayıcı tedbirler almaktadır.

IBAN standardı uygulayan ülkeler ISO tarafından 2007 yılından itibaren görevlendirilen SWIFT'e (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) başvurmakta ve SWIFT tarafından incelenen başvurular diğer kayıtlı ülkelere duyurularak IBAN'ın ödeme sistemlerinde kullanılması sağlanmaktadır. Bir başka ifadeyle, SWIFT, IBAN standardı geliştirmek ve uygulamak isteyen ülkeler için bir kayıt otoritesi olarak görev yapmaktadır.

SWIFT tarafından belirlenen kurallara göre; IBAN standardı uygulamak isteyen bankaların, müşterilerine ait hesaplar için IBAN üretebilme ve IBAN ile gelen havalelerde IBAN kodunu tanıma ve işleme, diğer ülke ve banka kodlarının geçerliliğini kontrol edebilme ve gönderilen havalelerde IBAN kullanabilme özelliklerini taşıyan sistemlere sahip olmaları gerekmektedir. Bankanın, müşterisinden aldığı talimatı gerçekleştirmeden önce, alıcıya ait IBAN kodunu SWIFT tarafından temin edilen güvenlik algoritması ile kontrol etmesi ve daha

* T. İş Bankası A.Ş.,

** Türkiye Bankalar Birliği, Birim Yöneticisi.

sonra işlemi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Kontrollerin elektronik olarak yapılabilmesini teminen IBAN standardını oluşturan dizinde bir kontrol hanesi bulunmaktadır.

Belirlenen standarda göre, IBAN en fazla 34 karakterlik bir dizinden oluşmakta ve hesabın hangi ülkede ve hangi bankada olduğu dizin içerisinde tanımlanmaktadır. Ülkeler, belirlenen kurallara göre, 34 haneyi aşmayacak şekilde IBAN standardını kendileri belirlemektedir.

BBAN (Basic Bank Account Number)-Temel banka hesap numarası finansal kuruluşlar tarafından kullanılan ve müşteriye ait hesap numarasını ulusal düzeyde belirleyen ve tanımlayan bir hesap numarası oluşturma sistemidir. BBAN, finansal kuruluşu ve o finansal kuruluşa ait müşteriye belirlediğinden IBAN'ın oluşturulmasında da kullanılmaktadır. BBAN uygulaması olmayan ancak IBAN kullanan ülkeler de mevcuttur. Türkiye bu ülkeler arasındadır.

IBAN - Elektronik Format: IBAN formatını oluşturan dizindeki 34 alfa-nümerik karakter sırasıyla aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Ülke kodu: ilk 2 hane, bankanın bulunduğu ülkeye ait ülke kodu, ISO 3166 standardında belirtilmektedir.
- Kontrol hanesi: 2 hane, ISO/EC 7064 standardına uygun olarak güvenlik denetimi yapmayı; IBAN'ın doğru ve geçerli olup olmadığını gösteren rakamlardır. Kontrol hanesi standart bir algoritmayla hesaplanmaktadır.
- Ulusal banka hesap numarası BBAN veya mevcut durumda kullanılan hesap numarası: 30 haneye kadar çıkabilen, 0-9 ile A-Z'den (sadece büyük harf) oluşan alfa-nümerik karakter dizini.

IBAN - Yazılı Format: Elektronik formatla aynı olup, tek farkı IBAN'ın 4 gruba ayrılarak yazılmasıdır.

SWIFT verilerine göre, Mart 2008 itibariyle aşağıda sayılan 46 ülke veya alanda bankalar IBAN standardına uygun işlem yapabilmektedirler:

Almanya	Andora	Avusturya	Belçika	Bosna Hersek	Bulgaristan
Cebelitürk	Çek Cumhuriyeti	Danimarka	Estonya	Faroe Adaları	Finlandiya
Fransa	Grönland	Hırvatistan	Hollanda	İngiltere	İrlanda
İspanya	İsrail	İsveç	İsviçre	İtalya	İzlanda
Karadağ	Kıbrıs (Güney)	Letonya	Lihtenştayn	Litvanya	Lüksemburg
Macaristan	Makedonya	Malta	Mauritius Adası	Monako	Norveç
Polonya	Portekiz	Romanya	San Morino	Sırbistan	Slovakya
Slovenya	Tunus	Türkiye	Yunanistan		

Bazı Ülkelere Ait IBAN Örnekleri

Ülke	Uzunluk	Örnek IBAN'lar
Almanya	22	DE89 3704 0044 0532 0130 00
Avusturya	20	AT61 1904 3002 3457 3201
Fransa	27	FR14 2004 1010 0505 0001 3M02 606
Hollanda	18	NL91 ABNA 0417 1643 00
İngiltere	22	GB29 NWBK 6016 1331 9268 19
İtalya	27	IT60 X054 2811 1010 0000 0123 456
Türkiye	26	TR33 0006 1005 1978 6457 8413 26

Türkiye'de IBAN Uygulaması

TC Merkez Bankası (TCMB), bankalar ve katılımcı bankaların da katılım ve katkıları ile yürütülen standart belirleme ve uygulamaya yönelik politikaların belirlenmesi çalışmaları, Türkiye Bankalar Birliği bünyesinde oluşturulan IBAN Çalışma Grubu tarafından yürütülmektedir. 2003 yılında başlatılan çalışmalar sonucu, "IBAN Türkiye Raporu" hazırlanmış ve Türkiye standardı olarak benimsenerek, 30 Mayıs 2005 tarihinde ülke standartları için, o dönemde kayıt otoritesi olarak görev yapan ESBC'ye gönderilip yayınlanması sağlanmıştır. Ayrıca, hazırlıklarını tamamlamaları, yurtdışından gelen ve yurtdışına giden havaleleri IBAN ile gerçekleştirebilecek altyapılarını oluşturmaları için 1 Eylül 2005 tarihine kadar bankalara süre verilmiş, anılan tarihte IBAN tüm Türkiye'de yürürlüğe girmiştir.

Yurtdışı para transferlerinde olduğu gibi TCMB tarafından işletilen ulusal ödeme (Elektronik Fon Transferi-EFT) sisteminde de IBAN kullanımına ilişkin altyapının hazırlanması için çalışmalar yapılmıştır.

IBAN-Türkiye standardı 26 hane uzunluğunda ve tüm bankaların kolaylıkla uygulayabilecekleri bir yapıdadır. Temel hesap numarası bölümü, 16 haneden oluşmakta, sağa dayalı olarak yazılmakta ve varsa boşluklar sıfır ile doldurulmaktadır. Hesap numarası alanı, kurallara uygun olarak, her banka tarafından farklı uzunlukta belirlenebilmektedir. Buna göre Türkiye IBAN formatı aşağıdaki şekildedir:

Ülke kodu + kontrol hanesi + banka/kurum kodu + rezerv alanı + temel hesap numarası alanı

Ülke standardı içindeki banka kodu olarak TCMB tarafından kullanılan risk izleme kodu benimsenmiştir. Ayrıca, banka müşterilerinin IBAN ile işlem yapmalarını teşvik etmek ve yeni sisteme adapte olmalarına yardımcı olmak üzere bankalar ve Birlik olarak çeşitli bilgilendirme ve tanıtım çalışmaları yapılmıştır. Bu çerçevede, Birlik tarafından bir tanıtım broşürü hazırlanarak bankaların müşterilerine yönelik bilgilendirme faaliyetlerinde kullanmaları sağlanmış, Birlik internet sayfalarında IBAN için özel tanıtım bölümü hazırlanmış ve bu sayfalarda müşterilere yönelik olarak IBAN etkinlikleri, tanıtım broşürü ve basın duyurularına ilişkin detaylı bilgi verilmiştir.

Türkiye IBAN Uygulama Planı

IBAN standardının belirlenmesine ilişkin çalışmalardan sonra, temel bankacılık uygulamalarında IBAN işlemlerini gerçekleştirecek değişiklikler, diğer uyum çalışmalarının yapılması ve banka müşterilerinin bilgilendirilmesi çalışmalarının yürütülmesine yönelik bir uygulama planı oluşturulmuştur. Birlik Yönetim Kurulu'nun da tavsiye ve teşvikleri ile bankalar tarafından yapılan çalışmalar desteklenmiş ve bu konuda bankalar arası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlayacak platformlar oluşturulmuştur.

Tamamlanan çalışmalar:

- Mevcut hesapların tamamına IBAN üretilmesi,
- Yeni açılan hesaplara IBAN verilmesi,
- Müşterinin IBAN bilgisinin (internet şubesinde, ATM işlemlerinde vs.) müşteriye iletilmesi: İnternet bankacılığını kullanan müşterilerin hesaplarına ait IBAN karşılıklarını görmeleri ve müşterilere gönderilen ekstrelerde IBAN yazılması,
- Hesap cüzdanları ve ekstrelerin üzerine IBAN bilgisinin yazılması,
- Hesaplara ait IBAN'ın ilgili bankanın internet sayfasında öğrenilmesi: Müşteri hesap numaralarına karşılık gelen IBAN standardındaki hesap numaralarını oluşturmak üzere banka internet sitelerine çeşitli yardımcı programların hazırlanması ve sunulması,
- Müşterilere yönelik bilgilendirme amaçlı değişik kanallardan duyuru yapılması; Bu çerçevede, Birlik tarafından bir tanıtım broşürü hazırlanarak bankaların müşterilerine yönelik bilgilendirme faaliyetlerinde kullanmaları sağlanmış, aynı zamanda Birlik internet sayfalarında IBAN için özel sayfalar hazırlanmış, IBAN etkinlikleri, tanıtım broşürü ve basın duyurularına ilişkin detaylı bilgi verilmiştir ve vermeye devam edilmektedir.
- Yurtdışına gönderilen havalelerde göndericiye ait IBAN'ın kullanılması,
- EFT sisteminde kullanılan havale mesajlarında uyarlamalar yapılarak IBAN ile transfer yapılması için gerekli altyapının oluşturulması.

Ayrıca, EPC (European Payments Council: Avrupa Ödeme Birliği) tarafından 2007 yılı başından itibaren, AB bankaları tarafından ve AB bankalarına yapılan para transferlerinde göndericinin; adı ve soyadı, adresi (adres bulunmuyorsa, doğum yeri ve tarihi, vatandaşlık kimlik numarası veya müşteri kimlik numarası) ve hesap numarası bilgilerinin bulunması kuralı getirildiğinden, EFT sisteminde kullanılan mesaj formatlarında IBAN ile birlikte bu değişiklikler de yapılarak uygulamaya alınmıştır.

Altyapı çalışmalarını tamamlayan bankalar, havaleleri daha hızlı ve daha güvenli bir şekilde hesaplara aktarabilmeye başlamıştır.

Tamamlanması Beklenen Çalışmalar:

- IBAN kullanan diğer ülkelere gönderilen havalelerde alıcıya ait IBAN'ın kullanılması ve doğrulanması: 01.07.2008
- Yurtdışından gelen IBAN'lı havalelerde alıcıya ait IBAN'ın doğrulanması ve havalelerin otomatik işlenmesi: 01.07.2008
- EFT işlemlerinde alıcıya ve göndericiye ait IBAN'ın kullanılması, doğrulanması ve otomatik işlenmesi: 01.07.2008

IBAN'ın Geleceği

IBAN kullanımıyla ilgili önemli bir kavram da SEPA (Single Euro Payments Area: Tek Euro Ödeme Bölgesi)'dir. SEPA, Avrupa'daki bireysel ve kurumsal banka müşterilerinin buldukları ülkeden bağımsız olarak, Euro ödemelerini aynı koşullarda, aynı hak ve kurallara tabi olarak daha ucuza yapabildikleri tek ve birleşmiş bir ödeme piyasası yaratmayı amaçlayan bir çalışmadır.

SEPA, Euro alanını öncelikli uygulama alanı olarak belirlemekle beraber, Euro alanı dışındaki ülkelerin de SEPA standartlarına uyum çalışmalarını desteklemektedir. EPC tarafından yürütülen SEPA programına ilişkin çalışmalar, Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa

bankacılık sektörünün desteği ile yürütülmekte olup SEPA'nın uygulanmasında EPC endüstriyel gövde olarak, SWIFT ise kayıt otoritesi olarak görev almaktadır.

Transferler, otomatik ödemeler ve kart ödemeleri gibi standartlaştırılmış sınır ötesi Euro ödemelerin, yerel ödemelerde olduğu gibi hızlı, güvenli ve en az masrafla yapılması öngörülmektedir. Avrupa alanında karşılaşılan, ödeme piyasalarındaki bölünmüşlük, farklı ulusal ödeme standartları ve bunlara ilişkin düzenlemeler, ürünler, işlem yöntemleri ve altyapılar ortak bir yapıya kavuşturulacaktır. SEPA uygulamasında banka müşterileri açısından işlemlerin daha kolay yapılması, oluşturulacak şeffaf yapı sayesinde işlemlerin izlenmesi ve karapara aklamaya karşı etkin önlemler alınması beklenmektedir. IBAN kullanımının yaygınlaşması, SEPA uygulamasında müşterilere ve bankalara büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

SEPA uygulamasında geçiş için 1 Ocak 2008 tarihi belirlenmiş olmakla birlikte ulusal ve yerel uygulamalarla birlikte kullanılması ve tam entegrasyonu için 2010 başlangıç yılı olarak tespit edilmiştir. 2010 yılına kadar, bankaların teknolojik altyapılarını yeni düzene uyumlu hale getirmeleri beklenmektedir.

EFT üzerinden gerçekleşen yurtiçi ve SWIFT üzerinden gerçekleşen yurtdışı para transferlerinde IBAN kullanımı şimdiye kadar göndericinin tercihine bırakılmıştır. Türkiye'de geçici olarak bulunan turist, öğrenci, işadama gibi kişiler dışında bankalarda işlem yaptıran herkesin bir banka hesabının olması ve tüm işlemlerini bu hesap üzerinden yapması,

- Kara para aklama faaliyetlerinin izlenmesi ve önlenmesi,
- İşlem hızının ve güvenliğinin artırılması,
- STP oranlarının artırılması ve
- SEPA'ya uyum çalışmaları

açılarından büyük önem taşımaktadır. Bu hususları gözönünde tutarak, Birliğimiz nezdindeki IBAN Çalışma Grubu, Birliğimiz üyesi bankalarla işbirliği içinde, Türkiye'de hesap ve dolayısıyla IBAN kullanımını daha çok teşvik etmek amacıyla çeşitli tedbirler üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir.